

Григорій Шамборовський

Ринково-інституційні реформи на шляху інтеграції України до Європейського Союзу

У статті досліджено основні завдання, модель та механізми реалізації євроінтеграційної стратегії України. Автор аналізує ринково-інституційні чинники євроінтеграційних процесів та досліджує місце України у світових рейтингах, включно з Індексом глобальної конкурентоспроможності. У статті робиться висновок про те, що успіх євроінтеграційного курсу України залежить від пришвидшення ринково-інституційних реформ та адаптації законодавства в Україні до вимог ЄС та виконання положень Угоди про асоціацію.

Ключові слова: європейська інтеграція, зона вільної торгівлі, ринкові реформи, інституційні реформи, конкурентоспроможність країни.

The article examines the major aims and implementation mechanisms behind Ukraine's strategy of European integration, highlighting and analyzing its market and institutional factors. The author studies Ukraine's economic ranking and its place in the Global Competitiveness Index. The author argues that the success of Ukraine's European integration depends on rapid market and institutional reforms, approximation of its legislation to EU legal norms, as well as implementation of the Ukraine-EU Association Agreement.

Keywords: European integration, free trade area, market reforms, institutional reforms, economic competitiveness.

Прагнення українців до інтеграції з ЄС стало результатом радикальних політичних змін, пов'язаних із необхідністю захисту демократії, розвитку держави та громадянського суспільства, і особливо посилюється через військову агресію Російської Федерації. Однак сьогодні спостерігається недостатній рівень проведення реформ, спрямованих на соціально-економічний прогрес та європейську інтеграцію. Виникає ряд проблем, пов'язаних з неефективним функціонуванням державних органів влади, корупцією та монополізацією ринків, за якими стоять інтереси окремих політиків, олігархів та кримінальних авторитетів. Тому вкрай важливо налагодити ринково-інституційні відносини в країні, які б могли автономно та ефективно сприяти економічному зростанню та справедливо розподіляти доходи. Виконання умов Угоди про асоціацію та практичного застосування моделі європейської інтеграції вимагають від України адаптації законодавства ЄС, торговельної лібералізації, модернізації інфраструктури та виробничих фондів. Досягнути бажаних ці-

лей можливо лише за умов встановлення громадянського консенсусу та налагодження ділової активності населення.

Прикро, але критика внутрішньої і зовнішньої політики України у 2012 році Олександра Сушка – знаного в Україні та за кордоном аналітика процесів європейської інтеграції, про те, що українська політика залишає відкритим основне питання – якою Україна хоче себе бачити, актуальне і сьогодні. «Це питання не зовнішньополітичної тактики, це не питання відносин з іншими країнами, це питання того, як Україна себе демонструє на міжнародній арені, якою вона є, яку політику проводить. У цьому сенсі зрозуміло, що існує дуже багато підстав говорити про те, що українська сторона більше займається декларацією своїх пріоритетів і бачень, але вони дуже часто суттєво розходяться з реаліями внутрішньої політики»¹.

¹ О. Сушко: зовнішньополітична багатовекторність України насправді є безвекторністю // Українські національні новини: інформаційне агентство. – 18.09.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/919436-o.sushko:-zovnishnopolitichna-bagatovektornist-ukrayini-naspravdi-e-bezvektornisty> (Цит. 4.11.2016).

Очевидно, що зміст сучасної стратегії інтеграції України до ЄС повинен бути наповнений питаннями забезпечення матеріального і духовного добробуту українського народу. Національна модель європейської інтеграції має забезпечити економічну, політичну, соціальну та громадянську стабільність у суспільному і державному житті, що є неодмінною передумовою зростання рівня якості життя людини, її прав і свобод, а також демократичної розбудови української держави. Перш за все належне формування комплексу заходів щодо реалізації процесу євроінтеграції України потребує формування відповідного ринково-інституційного середовища, що вимагає взаємодії державних органів влади з неурядовими організаціями, бізнесом та європейськими партнерами.

Разом з цим реальність намірів України, а саме запровадження політичної асоціації між Україною та ЄС, сьогодні вимагає від політичної еліти не лише поглибленого аналізу й порівняння законодавчо-правових, економічних, соціальних, екологічних, адміністративних та інших вимірів нашої країни з параметрами ЄС, оцінки їх відповідності євроінтеграційним принципам і проголошеній світовим співтовариством парадигмі сталого розвитку, а, насамперед, конкретних дій щодо приведення їх у відповідність до стандартів ЄС.

Цивілізаційною кульмінацією розвитку українського суспільства стала Революція Гідності взимку 2013–2014 рр., яка різко засудила патерналізм та авторитаризм у країні, і народ став на захист європейських цінностей, ціною власного добробуту та людських жертв продовжує боротьбу з зовнішнім ворогом та залишками кримінального режиму. Однак цього недостатньо для виконання нашою державою Копенгагенських критеріїв, сформульованих Європейською Радою ще у 1993 р. як умови членства в ЄС. До них належать політичний критерій, який вимагає стабільності інституцій, які мають забезпечити демократію, верховенство закону, права людини, в тому числі захист національних меншин, та економічний критерій – вимагає наявності функціонуючої ринкової економіки, здатної конкурувати та витримувати тиск ринкових сил на внутрішньому ринку ЄС. Отже, «членський критерій» передбачає здатність країни у повному обсязі скористатися правами та виконати взяті зобов'язання, іншими словами, вжити усіх заходів для адаптації, імплементації, застосування та дотримання країною кандидатом встановлених правових норм ЄС.

Згідно Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовари-

ствами та їх державами-членами, одна з провідних ролей у інституційній системі країни належить парламенту – Верховній Раді України (ВРУ). Саме ВРУ забезпечує реалізацію євроінтеграційного курсу держави шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, де особлива роль у цьому процесі належить Комітету Верховної Ради з питань європейської інтеграції¹, який забезпечує експертизу внесених до ВРУ всіма суб'єктами права законодавчої ініціативи законопроектів на їх відповідність *acquis communautaire*² та інтеграційних Угод з ЄС³.

¹ Комітет з питань європейської інтеграції: Офіційне інтернет-представництво. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/>.

² **Джерела *acquis communautaire*: первинне законодавство:** Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 р. (з 1993 р. – Договір про заснування Європейського співтовариства), Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 р. з наступними змінами, внесеними Маастрихтським договором (Договір про утворення Європейського Союзу 1992 р., Амстердамським договором 1997 р. та Ніццьким договором 2001 р., а також актами про приєднання; Договір про Європейський Союз 1992 р., із змінами, внесеними Амстердамським договором 1997 р. та Ніццьким договором 2001 р., а також договорами про приєднання; Договір про злиття 1965 р.); **акти про приєднання нових держав-членів; вторинне законодавство:** директива; регламент; рішення; рекомендація або висновок; джерело права у формі міжнародної угоди; загальний принцип права Європейського співтовариства; рішення Європейського суду; спільна стратегія у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, як це визначено ст. 13 Договору про Європейський Союз (ЄС); спільні дії в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки; спільна позиція у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; рамкове рішення щодо гармонізації законодавства в контексті положень Договору про ЄС про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (ст. 34 Договору про ЄС); спільна позиція в контексті положень Договору про ЄС про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (ст. 34 Договору про ЄС); рішення в контексті положень Договору про ЄС про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (ст. 34 Договору про ЄС); загальне положення або принцип у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 1.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>. (Цит. 4.11.2016).

³ Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами // Закон України «Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» № 237/94-ВР від 10.11.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012 – втратила чинність 27.06.2014. Її замінили: Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони – ратифікована Законом України № 1678-VII від 16.09.2014 р. із заявою), тимчасово застосовується (розділи IV, VIII) з 1 січня 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011. (Цит. 4.11.2016).

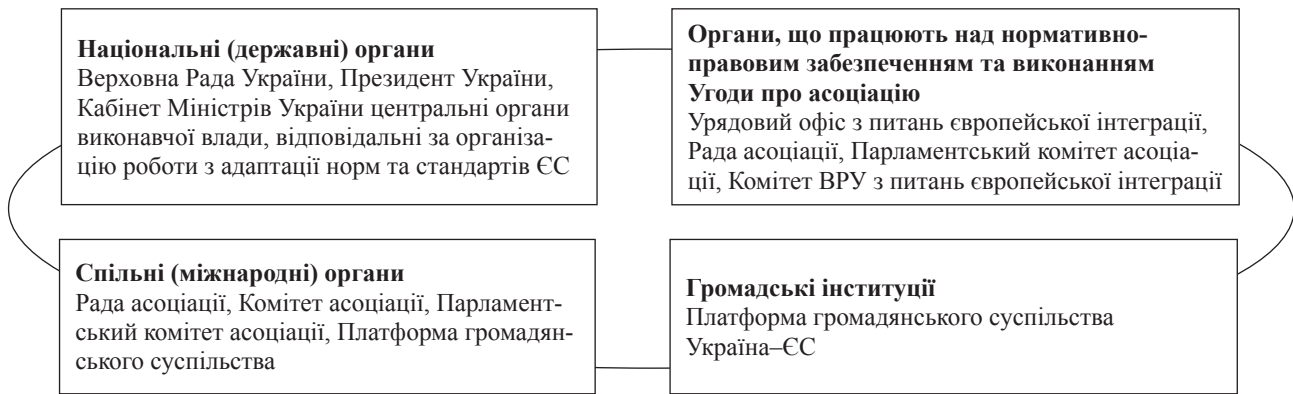

Рис. 1. Система інституцій, відповідальних за євроінтеграцію України

Слід відзначити, що сучасні політико-економічні взаємини України та ЄС визначаються новою «Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Цікаво, що стаття 7 Угоди від 1994 року, в якій зазначено: «У разі необхідності Сторони проводять між собою консультації на найвищому політичному рівні. На міністерському рівні політичний діалог здійснюється в рамках Ради з питань співробітництва», у новій редакції статті 460 Угоди від 2014 року набула конкретики та визначила форму співпраці: «Політичний діалог та діалог з питань політики на найвищому рівні між Сторонами відбувається на рівні самітів. Засідання в рамках самітів проводяться, як правило, один раз на рік. Під час самітів здійснюється загальний нагляд за виконанням цієї Угоди, а також обговорення будь-яких двосторонніх або міжнародних питань, що становлять взаємний інтерес. На рівні міністрів регулярний політичний діалог та діалог з питань політики відбувається в рамках Ради асоціації». На жаль, сьогодні нова Угода заблокована консультативним референдумом, що відбувся в Нідерландах 6 квітня 2016 р., на якому більшість виборців сказали «ні» асоціації України та ЄС.

Незважаючи на європесимістичні настрої та проблеми внутрішньополітичних перетворень, пропонуємо розглянути систему інституцій (наочна схема наведена на рис. 1), що відповідають за реалізацію політики інтеграції України до ЄС, де враховано діяльність новоствореного виконавчого органу – **Урядового офісу з питань європейської інтеграції** у складі Секретаріату Кабінету Міністрів України та **Ради асоціації**, утвореної відповідно до статті 461 Угоди про асоціацію для здійс-

нення контролю та моніторингу застосування і виконання Угоди, вивчення будь-яких головних питань, що виникають в рамках Угоди, та будь-яких інших двосторонніх або міжнародних питань, що становлять взаємний інтерес. Також в рамках Ради асоціації на рівні міністрів відбувається регулярний політичний діалог та діалог з питань політики.

На своєму першому засіданні 15 грудня 2014 р. в Брюсселі Рада асоціації створила інституційні рамки для поглибленої співпраці шляхом ухвалення Правил процедур Ради асоціації і Комітету асоціації та його підкомітетів. Друге засідання Ради асоціації відбулося 7 грудня 2015 р. у м. Брюссель (Королівство Бельгія). Делегацію України на засіданнях Ради асоціації очолює Прем'єр-міністр України, делегацію ЄС – Віце-Президент Європейської комісії – Високий Представник ЄС із закордонних справ та безпекової політики. Рада асоціації складається з членів Уряду України, з одного боку, та членів Ради Європейського Союзу і членів Європейської комісії – з іншого боку¹.

Основне завдання Урядового офісу з питань євроінтеграції полягає у забезпеченні належної організації та реалізації політики у сфері європейської інтеграції та виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Відповідно, на нього покладено завдання щодо: координації діяльності органів виконавчої влади з розроблення та здійснення заходів, спрямованих на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, інших міжнародних договорів України з питань європейської інтеграції і домовленостей між Україною

¹ Рада асоціації // Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – 22.02.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248625775&cat_id=247749488 (Цит. 04.11.2016).

та ЄС; планування, проведення моніторингу та оцінки ефективності та результативності виконання завдань у сфері європейської інтеграції, у тому числі з виконання Угоди; координації діяльності органів виконавчої влади з розроблення проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на виконання Угоди, інших міжнародних договорів України з питань європейської інтеграції і домовленостей між Україною та ЄС; удосконалення системи та механізмів координації діяльності органів виконавчої влади у сфері євроінтеграції.

Урядовий офіс підпорядковується Прем'єр-міністру України, Віце-прем'єр-міністру України (до компетенції якого віднесено питання європейської інтеграції), а також Міністру Кабінету Міністрів України. У структурі Урядового офісу створені три управління: стратегічного планування, аналітичного забезпечення, координації та моніторингу¹.

Парламентський комітет асоціації утворений відповідно до ст. 467 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та є *форумом* для членів Верховної Ради України і Європейського Парламенту для проведення засідань та обміну думками.

Парламентський комітет асоціації складається з членів Верховної Ради України (28 народних депутатів України і секретаря²), з однієї сторони, та членів Європейського Парламенту, з іншої сторони. Головування у Парламентському комітеті асоціації здійснюється по черзі відповідно представником Верховної Ради України і представником Європейського Парламенту згідно з положеннями, викладеними в його регламенті. Засідання Парламентського комітету асоціації проводяться з регулярністю, яку він визначає самостійно.

Ще одним важливим інституційним здобутком на шляху євроінтеграції стала **Платформа громадянського суспільства (ПГС) Україна–ЄС** – орган громадянського суспільства, створення якого передбачено ст. 469–470 Угоди про асоціацію. Згідно з положеннями Угоди, ПГС є двостороннім органом, що складається з представників громадянського суспільства України з однієї сторони і

членів Європейського економічного і соціального комітету – з іншої.

ПГС є одним із п'яти органів Асоціації поряд із Комітетом ВРУ з питань європейської інтеграції³, урядовою Радою асоціації (замінила Раду з питань співробітництва між Україною та ЄС), Комітетом асоціації (утворений відповідно до статті 464 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС для сприяння Раді асоціації у виконанні її функцій⁴) та Парламентським комітетом асоціації (замінив Комітет з питань співробітництва Україна–ЄС). І якщо перші представляють уряд та парламент, то ПГС створена з метою забезпечення належної ролі громадськості у процесі виконання Угоди про асоціацію.

Процес утворення української частини ПГС (далі – УЧ ПГС) був розпочатий у травні 2014 р., коли внаслідок публічного обговорення було створено Оргкомітет. 7 листопада 2014 року відбулися Установчі збори УЧ ПГС, де понад 165 громадських організацій з усієї України обрали 15 учасників УЧ ПГС з річним терміном дії мандату. Водночас вони є координаторами 15 робочих груп, створених відповідно до тематичних розділів Угоди про асоціацію.

З 11 лютого 2016 року перший Співголова ПГС з українського боку Олександр Сушко склав свої повноваження через завершення терміну мандата, передбаченого Регламентом ПГС. На наступний 10-місячний термін Співголовою ПГС з українського боку є Григорій Осовий, Голова Федерації профспілок України, делегований стороною Профспілок⁵.

³ Комітет з питань європейської інтеграції // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_komity?pidid=2626 (Цит. 4.11.2016).

⁴ 5–6 липня 2016 р. в Клубі Кабінету Міністрів України відбулося друге засідання Комітету асоціації між Україною та ЄС. Українську делегацію на засіданні очолила заступник Міністра Кабінету Міністрів України – директор Урядового офісу з питань європейської інтеграції Наталія Гнидюк, делегацію Європейського Союзу – Керуючий директор Європейської служби зовнішньої дії з питань Європи та Центральної Азії Томас Мейр-Хартінг. (У Києві відбулося друге засідання Комітету асоціації між Україною та ЄС, 06.07.2016 // Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249167678&cat_id=244276429. Цит. 4.11.2016.)

⁵ Голова ФПУ Григорій Осовий очолив Національну платформу громадянського суспільства Україна-ЄС // Федерація профспілок України: офіційний веб-портал. – 17.02.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/pravovij-zakhist/215-platforma-gromadyanskogo-suspilstva-ukrajina-es/9606-golova-fpu-grigorij-osovij-ocholiv-natsionalnu-platformu-gromadyanskogo-suspilstva-ukrajina-es-2> (Цит. 4.11.2016).

¹ Урядовий офіс з питань європейської інтеграції // Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України, 13.06.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248499993&cat_id=223236713 (Цит. 4.11.2016).

² Українська частина Парламентського комітету асоціації // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/organizations.perm_delegation?delegation=76.

Таблиця 1. Місце України у світових рейтингах,
що характеризують інвестиційну привабливість країни, за період 2008–2016 рр.

Показник/рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016 / 2008
Індекс глобальної конкурентоспроможності (<i>Global Competitiveness Index</i>) (<i>GCI</i>)	72 (з 139)	82 (з 143)	89 (з 143)	82 (з 144)	73 (з 144)	84 (з 148)	76 (з 144)	79 (з 140)	85 (з 138)	↓13
Індекс ведення бізнесу (<i>The Doing Business</i>)	146 (з 176)	145 (з 176)	147 (з 183)	149 (з 178)	152 (з 183)	137 (з 184)	112 (з 189)	96 (з 185)	81 (з 190)	↑65
Індекс економічної свободи (<i>Heritage Foundation</i>)	133 (з 157)	152 (з 179)	162 (з 179)	163 (з 179)	161 (з 179)	163 (з 179)	155 (з 179)	162 (з 178)	162 (з 178)	↓29

Джерело: складено автором¹.

1 листопада 2016 р. відбулася зустріч представників УЧ ПГС та Національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного Партнерства з делегацією *European Movement International (EMI)* – найбільшої мережі проєвропейських громадських організацій, діяльність якої спрямована на посилення євроінтеграційних зв'язків та на те, щоб ЄС більше відповідав потребам своїх громадян.

Зважаючи на основне завдання Угоди – створити належне бізнес-середовище та налагодити ділові зв'язки між підприємцями в Україні та ЄС, варто розглянути ринкові чинники європейської інтеграції України, оцінити комплекс явищ і процесів, що формують ринковий механізм і одночасно впливають на його функціонування. Вони кількісно відображаються цілою низкою показників соціально-економічного розвитку. Згідно з теорією маркетингу, до основних ринкових елементів належать: попит, пропозиція, ринковий простір, час, рівень конкуренції тощо. Вони тією чи іншою мірою здатні оцінити кількісну складову якісних змін процесу євроінтеграції.

Якісна характеристика визначає ті проблеми чи здобутки, що отримані у процесі євроінтеграції. Це стосується, перш за все, приведення вітчизняного законодавства до норм ЄС, зведення до мінімуму корупційних схем, про що нам постійно нагадують європейські партнери. Цей крок сприятиме запуску ринкового механізму в Україні, а відтак

і активізації чинників, що позитивно впливатимуть на його функціонування. Необхідно пришвидшити процес реформування та створення таких ринкових інституцій, як інститут приватного права, інститут власності, інститут ціноутворення, фінансовий ринок; податкову, грошово-кредитну, страхову системи; соціальну, фінансову, інвестиційну та податкову політики, адміністративну систему тощо. Зазначені інституції сьогодні є основними ринковими чинниками європейської економічної інтеграції України, зокрема – запорукою ефективної діяльності зони вільної торгівлі з ЄС.

Слушну думку з цього приводу висловили А. Гончарук та О. Усенко ще у 2011 році, але вона видається актуальною й сьогодні: «для ЄС занепокоєння головним чином викликає не стільки процес перенесення європейських норм у національне законодавство, скільки адміністративна спроможність України впровадити і проконтролювати виконання відповідних зобов'язань, оскільки “імпорт” норм ЄС неможливий без докорінної перебудови інститутів вітчизняної економіки: органів регулювання та контролю. Як засвідчив досвід нових членів ЄС, питання інституційного забезпечення всередині національних економік виявилось одним із найскладніших для розгортання інтеграційних процесів»².

Основними показниками, що дозволяють оцінити загальний стан конкурентоспроможності України та її ринково-інституційні елементи, є Індекс глобальної конкурентоспроможності (*Global Competitiveness Index, GCI*), запропонований у 2004 році Всесвітнім економічним форумом, Індекс ведення бізнесу (*The Doing Business*) та Індекс економічної свободи (*Heritage Foundation*). Динаміка рейтингу зазначених індексів наведена у таблиці 1.

¹ Таблицю укладено на основі таких матеріалів: Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015 // Рада Реформ. – 1.10.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>. (Цит. 4.11.2016); *The Global Competitiveness Report 2016–2017*. – Available at: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf; *Doing business: Measuring Business Regulations* // World Bank. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine> (Цит. 4.11.2016); Індекс економічної свободи *Heritage Foundation*, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/country/ukraine> (цит. 4.11.2016).

² Гончарук А. Регіональна торговельно-економічна інтеграція України та ЄС: стан, проблеми і перспективи / А. Гончарук, О. Усенко // Міжнародна економічна політика. – 2011. – № 12, 13. – С. 115.

Таблиця 2. Місце України у світових рейтингах за якістю інституцій згідно Індексу глобальної конкурентоспроможності, 2014–2016 рр.

№	Показник/рік	2014 рік (серед 144 країн)	2015 рік (серед 140 країн)	2016 рік (серед 138 країн)
	Позиція у загальному рейтингу	130	130	128 ▲
<i>Показники якості інституцій, що відображають права захисту та свободи в Україні</i>				
1.	Право власності	135	132 ▲	131 ▲
2.	Захист інтелектуальної власності	129	120 ▲	125 ▼
3.	Незаконні виплати (корупція) та хабарі	118	122 ▼	119 ▲
4.	Незалежність суддів	140	132 ▲	129 ▲
5.	Ефективність врегулювання правових суперечок	129	122 ▲	121 ▲
6.	Ефективність правової бази	131	123 ▲	121 ▲
7.	Організована злочинність	126	128 ▼	123 ▲
8.	Надійність правоохоронних органів	135	133 ▲	104 ▲
9.	Рівень захисту інвесторів	105	95 ▲	79 ▲
10.	Бізнес-втрати від тероризму	117	133 ▼	128 ▲
11.	Бізнес-втрати від злочинності та насильства	97	116 ▼	116
<i>Показники інституцій, що відображають якість державного управління</i>				
12.	Відведення державних коштів	124	111 ▲	104 ▲
13.	Суспільна довіра до політиків	96	80 ▲	80
14.	Фаворитизм у рішеннях чиновників	116	99 ▲	109 ▼
15.	Марнотратство державних витрат	138	134 ▲	125 ▲
16.	Тягар державного регулювання	115	87 ▲	74 ▲
17.	Прозорість урядової політики	104	98 ▲	99 ▼
18.	Сила аудиту і звітності стандартів обліку	124	124	129 ▼
<i>Показники інституцій, що відображають якість корпоративного управління</i>				
19.	Корпоративна етика	98	76 ▲	106 ▼
20.	Ефективність корпоративних рад	86	125 ▼	121 ▲
21.	Захист інтересів міноритарних акціонерів	139	134 ▲	136 ▼

Джерело: складено автором¹.

Як показано в таблиці 1, у 2016 р. за Індексом глобальної конкурентоспроможності Україна перебуває на 85-му місці серед 138 країн, що на 13 позицій нижче, аніж у 2008 р., та на 9 – порівняно з 2014 р. Лідерами у рейтингу є Швейцарія та Сінгапур, а продовжують ТОП-10 найбільш конкурентоспроможних країн США, Німеччина, Нідерланди, Японія, Гонконг, Фінляндія, Швеція та Великобританія.

Найнижчі рейтинги Україна займає як за макроекономічними (128-ме місце серед 138 країн), так і за інституційними (129) показниками насамперед через низький рейтинг складових: тиск інфляції (136), право власності (131), ефективність антимонопольної політики (136), політична ста-

більність (123), юридична незалежність (129), втрати бізнесу через загрози тероризму (128), захист міноритарних акціонерів (136), марнотратність державних видатків (125 – покращився на 9 позицій порівняно з 2015 р.), фаворитизм у рішеннях державних чиновників (109), сила фінансового аудиту та стандартів звітності (відображає чіткість і однозначність трактування стандартів) – 129-те місце, надійність банків (138), організована злочинність (123), якість доріг (134), незмінний тренд демонструє показник «довіра суспільства політикам» (80-те місце у рейтингу).

Найкращі позиції Україна займає у розділах «Освіта» та «Інновації», що вказує на науково-виробничий потенціал нашої країни: вища освіта (11), наявність наукових та інженерних кадрів (27), якість науково-дослідних закладів (43), кількість патентів на винаходи (50) тощо.

Група «якість інституцій», що визначає інституційний розвиток країни, у загальному Індексі глобальної конкурентоспроможності складається з 21 показника, які відображають відносини суспільства та держави, умови ведення бізнесу, безпеки та добробуту країни загалом.

Таблиця 3. Місце України у світових рейтингах, що характеризують ефективність ринку товарів та послуг, за Індексом глобальної конкурентоспроможності, 2014–2016 рр.

№	Показник/рік	2014 рік (серед 144 країн)	2015 рік (серед 140 країн)	2016 рік (серед 138 країн)
1.	Позиція у загальному рейтингу	112	106▲	108▼
2.	Інтенсивність конкуренції на місцевому рівні	101	99▲	108▼
3.	Ступінь домінування фірми на ринку	129	98▲	99▼
4.	Ефективність антимонопольної політики	136	136	136
5.	Вплив оподаткування на стимули до інвестування	137	129▲	133▼
6.	Загальна податкова ставка, % прибутку	123	118▲	117▲
7.	Легкість ведення бізнесу	57	57	22▲
8.	Кількість днів реєстрації, щоб почати свій бізнес	96	101▼	42▲
9.	Державні витрати на сільське господарство	104	90▲	69▲
10.	Поширеність торгових бар'єрів	106	116▼	113▲
11.	Торгові тарифи, мита	43	43	41▲
12.	Частка іноземної власності	122	126▼	128▼
13.	Вплив бізнес-правил на ПП	125	122▲	130▼
14.	Тягар митних процедур	118	113▲	130▼
15.	Імпорт у процентах від ВВП	60	59▲	51▲
16.	Ступінь орієнтації на клієнта	72	72	83▼
17.	Лояльність покупців	73	68▲	87▼

Джерело: складено автором ¹.

Позиція України у рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності протягом 2014–2016 рр. зросла на 2 рівні і досягла 128-го місця, що відносить її до групи країн-аутсайдерів. Умовно складові якості інституцій можна поділити на три групи, що стосуються якості прав, захисту і свобод, якості державного та корпоративного управління (табл. 2).

Критерієм оцінки ринкових чинників євроінтеграції України за Індексом глобальної конкурентоспроможності є група показників ефективності ринку товарів та послуг (табл. 3).

Згідно даних таблиці 3, у 2016 р. позиція України у загальному рейтингу показників, що характеризують ефективність ринку товарів та послуг, становить 108-ме місце, що на 4 позиції вище, ніж у 2014 р. (112) та на 2 позиції нижче, ніж у 2015 р. (106). Хоч загальний рівень показника й зріс, проте залишається занадто низьким для того, щоб стверджувати, що Україна завершила трансформаційний процес.

¹ Таблицю укладено на основі таких документів: Доповідь про глобальну конкурентоспроможність у 2014–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports>; http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf; Доповідь про глобальну конкурентоспроможність у 2015–2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports>, http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf; Доповідь про глобальну конкурентоспроможність 2016–2017 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>.

У складовій ефективності ринку товарів України значно відстає за показником ефективності антимонопольної політики (стабільно 136-те місце) та впливом оподаткування на бажання інвестувати (133), частка іноземної власності (продовжує падіння – 128-ме місце). Досі залишаються гострими проблеми неефективного бізнес-середовища та відсутності інвестиційної привабливості країни, що засвідчує низький рівень показника впливу бізнес-правил на ПП (130), рівень загальної податкової ставки (117), тягар митних процедур (130-те місце).

З іншого боку, Україна покращила позиції за наступними ринковими показниками: ступінь домінування фірми на ринку (плюс 30 позицій відносно 2014 р. – 99-те місце у 2016 р.), кількість днів реєстрації, щоб почати свій бізнес (плюс 54 позиції відносно 2014 р. – 42-ге місце у 2016 р.), державні витрати на сільське господарство (плюс 35 позицій відносно 2014 р. – 69-те місце у 2016 р.), та легкість ведення бізнесу – 22-ге місце у рейтингу, плюс 35 позицій у 2016 році.

Також про повільний, але поступальний рух ринково-інституційних реформ говорить відомий учений-економіст, член-кореспондент Академії технологічних наук України Олександр Пасхавер, який намагається допомогти адміністрації України пропозиціями щодо нової хвилі реформ, спростовує твердження «Але ж реформ жодних немає, сама корупція!», називаючи його пропагандою. «Реформи йдуть безперервно,

охоплюючи все ширше коло державних інститутів: закон про нову судову систему, нова поліція, електронні державні закупівлі, дерегуляція, незалежність від російського газу, знищення корупційного контролю над західними ліками, повсюдно відкриті реєстри... Інша справа, що реформи йдуть повільніше, ніж нам хочеться. І головне – несистемно, “клаптиками”, як каже Євген Глібовицький¹ (Член Несторівської групи, міждисциплінарного експертного об’єднання, створеного для розробки стратегічного бачення України, член наглядової ради суспільного мовлення. – *Прим. авт.*). Мозаїка далека від повної картини, тому і не відчувається пересічним громадянином, швидше навпаки – реформи б’ють по цьому громадянину, що природно, оскільки в них не закладено спеціальні соціальні амортизатори. Думається, це наша традиційна неповага до особистості, один до одного»².

Також розуміння додає думка вченого, що «... головна причина повільного процесу перетворення України полягає не в позиції європейців, а в тому, що у владі перебувають помірковані ліберали зі старого політичного прошарку. У них схоже розуміння шляху розвитку країни з революційним шаром суспільства, проте через свій попередній досвід вони не схильні до рішучості і часто бувають непослідовними. Звідси – повільний темп реформ»³.

Висновки

Сьогодні виконання Україною умов Угоди про асоціацію з ЄС та проведення реформ, спрямованих на встановлення ефективних та справедливих відносин у суспільстві, суттєво ускладнюється затяжною економічною кризою та воєнними діями на сході країни.

Однак найбільше перешкоджають процесу ринкових реформ та впровадженню європейських норм і стандартів внутрішні протиріччя між політиками, бізнесменами, чиновниками – еліті знову бракує волі та консенсусу у прийнятті відповід-

них законів та фінансово-адміністративного ресурсу щоб забезпечити їх виконання. Це свідчить про інституціональну відсталість країни, неготовність високопосадовців та олігархів взяти на себе відповідальність за стан справ і майбутнє країни. Зволікання з проведенням реформ, особливо затримки їх на етапі законодавчого проектування, розгляду та прийняття відповідних законів, є недопустиме в сучасних умовах. Українське суспільство вимагає пришвидшення процесу реформування основних галузей та сфер національного господарства, вирішення проблеми безпеки, розширення та поглиблення співпраці з країнами ЄС та НАТО.

Також важливо вирішити на законодавчому та виконавчих рівнях проблеми захисту прав інтелектуальної власності, конкуренції, внутрішнього ринку, формування земельних відносин, трансфертного ціноутворення та оподаткування, механізмів функціонування судової та виконавчої влади, зайнятості й соціальної політики.

Не менш важливими є питання сприяння розвитку торгівлі та інвестицій, створення підґрунтя для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, громадського, науково-технологічного та культурного співробітництва, а також підтримки зусиль України щодо зміцнення демократії, збільшення обсягів виробництва та експорту і завершення переходу до ринкової економіки. Позитивні зрушення реформ, спрямованих на розвиток ринкових відносин та євроінтеграцію, забезпечать можливість практичного вирішення наявних проблем у сфері розвитку української держави. Незважаючи на певні успіхи і досягнення в гармонізації законодавства та запровадження санітарних, фіто-санітарних норм і технічних регламентів ЄС, проведення ринкових реформ в Україні є повільним та вимагає активних дій з боку як законодавчих, так і виконавчих органів влади.

Створення та функціонування зони вільної торгівлі є основним елементом Угоди про асоціацію з ЄС, яка, крім інших важливих питань, визначає перелік реформ для усунення тарифних і нетарифних бар’єрів, уніфікації стандартів якості продукції, та створення єдиних правил функціонування бізнес-середовища у відповідності до європейських законів задля переваг вільного руху товарів та послуг, капіталу та працівників, формування взаємної довіри та підтримки. У разі їх успішної імплементації зможемо приступити до повномасштабної лібералізації зовнішньої торгівлі та інтеграції до ЄС.

¹ Глібовицький Є. Куди поспішати повільно // Новое время. – 10.09.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/Ukr/opinion/hlybovitsky/bredut-u-femrijavi-216543.html>. (Цит. 4.11.2016).

² Пасхавер О. Поспішати повільно // Новое время. – 20.08.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/paskhaver/pospishati-povilno-199985.html> (цит. 4.11.2016).

³ Пасхавер О. Чому ж реформи йдуть так повільно // TEXTY Аналітичний центр. 25.01.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/64729/Chomu_zh_reformy_idut_tak_povilno.